

Іван Франко

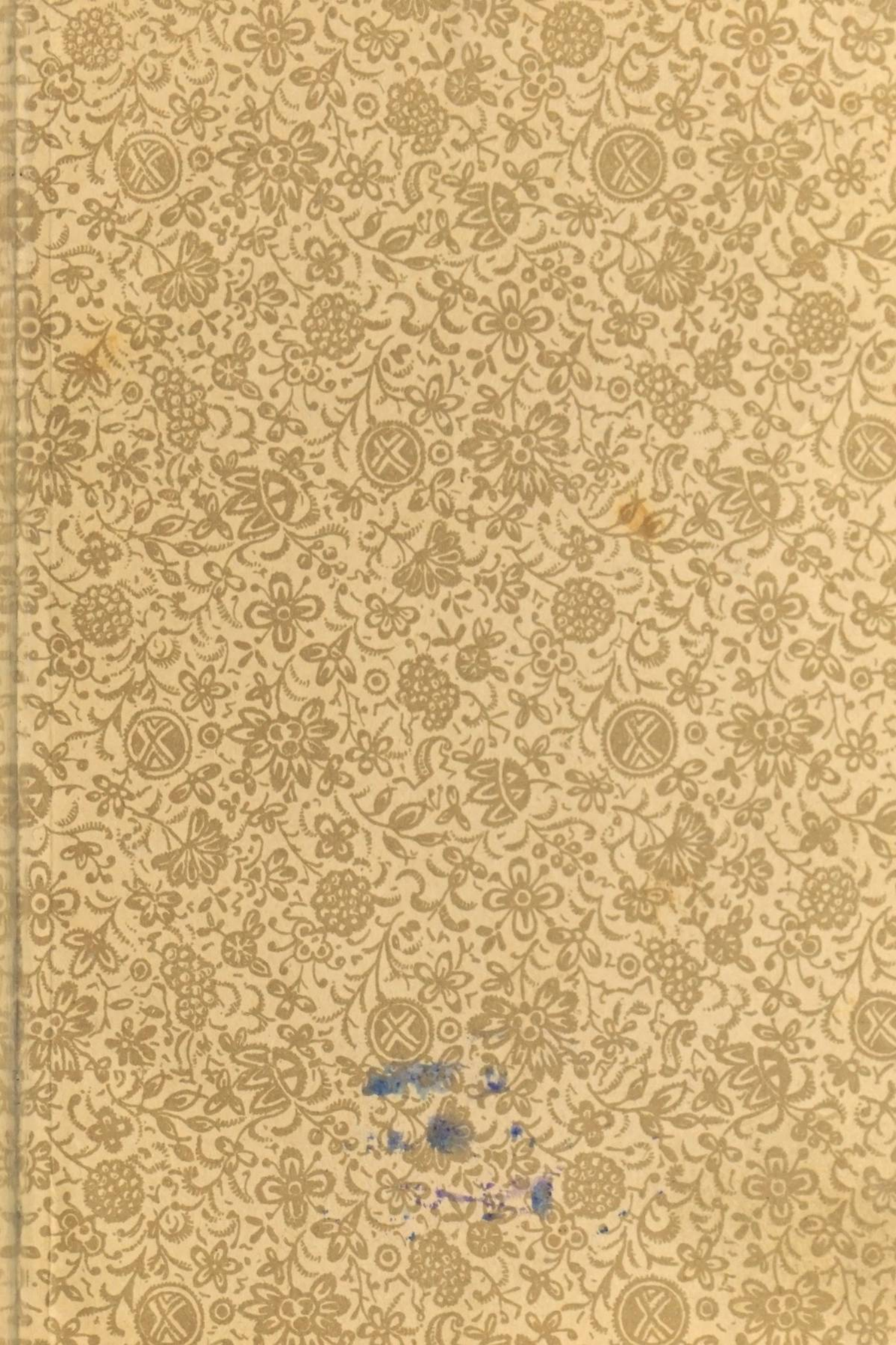
ЗІВ'ЯЛЕ ЛИСТЕ

Библиотека
№ 3.00 в. 1.00
1911 г. 3438

22. - Abig - a

ИВАН ФРАНКО.

Зівяле листє.

Лірична драма.

ДРУГЕ ВИДАННЄ.

Накладом Українсько-Руської Видавничої Спілки.

Київ.

Друкарня „С. В. Кульженко“. Пушкінська вул., власн. д.
1911.

3439

41
Ф 83

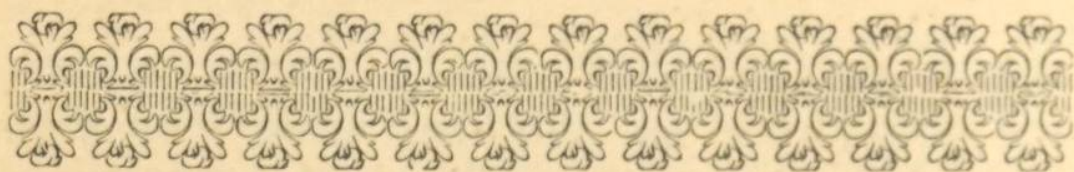

0561

Д І М
Ф Р А
Н К А

Герой отсих віршів, той що в них виявляє своє „я“ — небіжчик. Був се чоловік слабої волі та буйної фантазії, з глибоким чутєм, та мало здібний до практичного життя.

Доля звичайно кепкує над такими людьми. Здаєть ся, що сил, здібности, охоти до праці у них багато, а про те вони ніколи нічого путнього не зроблять, ні на що велике не зважуть ся, нічого в житю не дібють ся. Самі їх пориви не видні для постороннього ока, хоч безмірно болючі для них самих. От тим то вичерпавши сили в таких поривах вони звичайно застрявають десь у якімсь темнім куті суспільного життя і токанять день по за день, заваджають собі й иншим. Герой отсих віршів скінчив

троха щасливійше: раз у своїм житю він здобув ся на рішучий крок і пустив собі кульку в лоб.

Причина сеї несподіваної рішучості нікому не була відома, бо мій бідний приятель не мав звичаю нікому говорити про свою особу, про свої пляни, надії або терпіння. Тільки кілька місяців по його смерті випадком дістав ся мені в руки його дневник — помятий та поплямлений зшиток, писаний прихапцем, ночами. Я неохітно взяв ся читати його і довго мучив ся, поки дочитав до кінця. Дневник писаний був безладно; були се переважно ліричні оклики, зітхання, прокляття та бичовання себе самого, а оповідання про факти дуже мало. Я врозумів лише стілько, що небіжчик влюбив ся був у якусь панночку, дістав від неї коша (видно розумна панночка була, знала, який муж їй непотрібний), а потім мучив ся своєю любовю довгі літа, поки його улюблена не вийшла заміж. Тоді він покінчив із собою.

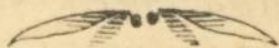
Виміркувавши отсю фактичну основу дневника я почав уважнійше прочитувати поодинокі його частини. Багато там було недотепної мазанини, багато немудрого філософювання та незрозумілих докорів, — та серед тої половини попадали ся місця повні сили й виразу безпосереднього чуття, місця такі, в котрих мій покійний приятель, хоч загалом не сильний у прозі, видобував із своєї душі правдиво поетичні тони. Отсі місця робили на мене сильне вражінє. Вдумуючи ся в ситуацію, в духовий настрій автора дневника, я пробував передати ті місця віршованою мовою і пускаю їх отсе в світ.

По що? Чи варто було трудити ся, щоб пустити в світ пару жмутків зівялого листа, вкинути в круговорот нашого сучасного життя кілька крапель затроєних пессімізмом, а радше безнадійністю, роспукою та безрадістю? У нас і без того сего добра так багато! Та хто його знає — думало ся мені —

може се горе таке як віспа, котру лі-
чать вціплюванєм віспи? Може об-
раз мук і горя хорої душі вздоровить
деяку хору душу в нашій суспільности?
Мені пригадав ся Гетевий Вертер і
пригадали ся ті слова, які Гете напи-
сав на екземплярі сеї своєї книги, поси-
лаючи її одному своєму знайомому.
З тими словами і я подаю отсї вірші
нашому молодому поколінню:

Sei ein Mann und folge mir nicht nach!

Переднє слово до другого видання.

Чотирнацять літ після появи „Зів'ялого листя“ запотребило ся друге видання сеї збірки ліричних пісень, найсуб'єктивнійших із усіх, які появили ся у нас від часу автобіографічних поезій Шевченка, та при тім найбільш об'єктивних у способі мальовання складного, людського чуття. Не можу сказати, щоб тодішня літературна критика гаразд зрозуміла інтенції та характер моєї збірки. Найпросторійше писане про неї Василя Щурата в „Зорі“ силкувало ся осудити її як прояв совсім зайвого у нас пессімізму. Не тільки сам я, але — се стало мені відомо зараз тоді — також значна часть публіки зовсім инакше зро-

зуміла ті поезії, і я надіюся, що й теперішнє покоління знайде в них не одне таке, що відгукнеться в його душі зовсім не песімістичними тонами.

Пускаючи до друку це друге видання де можна поробив язи́кові поправки, хоч се не скрізь було можливе. Не потребу́ю, здається, додавати, що прозова передмова до першого видання, яка й тут друкується без зміни, також не більше, як літературна фікція. Давати ключ до пояснення поодиноких із тих віршів не бачу потреби; мені здається, що й без автобіографічного ключа вони мають самостійне літературне значіння.

Львів, дня 10 падолиста 1910.

Іван Франко.

Вірші III і XVIII в сїм виданню пропущені, бо заборонені в Росії.

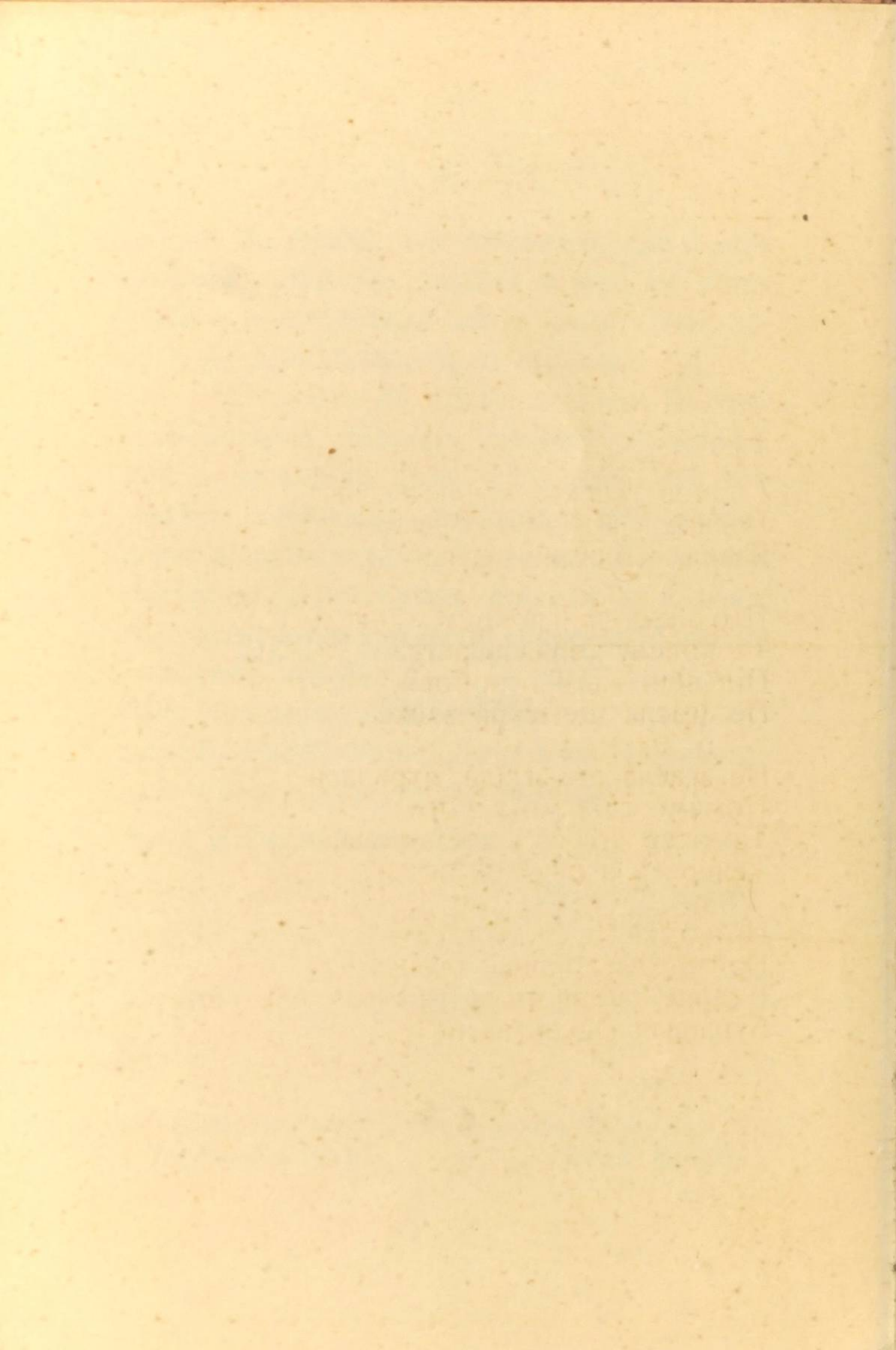
Прим. видавн.

Перший жмуток

1886—1893.

I.

До довгим, важким отупіню
Знов трискає хвиля пісень,
Неначе з під попелу разом
Язиками блимне огонь.

Що щастєм, спокоєм здавалосьь,
Те попелу тепла верства;
Під нею жаги і любови
Не згасла ще іскра жива.

Не згасла ще, тліла, ятрилась
Помимо сліз моїх роси;
Та тітер повіяв і попіл розвіяв —
Тепер ти огонь той згаси!

Ні, годі! Не буду гасити!
Най бухає грішний огонь!
І серце най рветь ся, та вільно най ллеть ся
Бурливая хвиля пісень!

II.

Не знаю, що мене до тебе тягне,
Чим вчарувала ти мене, що все,
Коли погляну на твоє лице,
Чогось мов щастя й волі серце прагне.

І в груди щось метушить ся, немов
Давно забута згадка піль зелених,
Весни і цвітів, — молода любов
З обійм виходить гробових, студених.

Себе я чую сильним і свободним,
Мов той, що вирвав ся з тюрми на світ;
Таким веселим, щирим і лагідним,
Яким я був за давніх, давніх літ.

І по при тебе йдучи я дрожу,
Як перед злою не дрожав судьбою;
В твоє лице трівожно так гляджу, —
Здаєть ся, ось би впав перед тобою.

Як би ти слово прорекла мені,
Я б був щасливий наче цар могучий,
Та в серці щось порвалось би на дні,
З очий би сліз потік полляв ся рвучий.

Не знаємось, ні брат я твій ні сват,
І приязнь мусіла б нам надокучить,

В житю мабуть ніщо нас не сполучить,
Роздільно нам прийдець ся і вмирать.

Припадком лиш нераз тебе видаю,
На мене ж певно й не зирнула ти;
Та прецінь аж у гріб мені — се знаю —
Лице твоє прийдець ся донести.

IV.

За що, красавице, я так тебе люблю,
Що серце треплеть ся в грудях несамовито,
Коли проходиш ти повз мене гордовито?
За що я тужу так і мучусь і терплю?

Чи за той гордий хід, за ту красу твою,
За те таємне щось, що тліє полускрито
В очах твоїх і шепче: „Тут сповито
Живую душу в пелену тісну?“

Часом причуєть ся, що та душа живая
Квилить, пручаєть ся, — тоді глибокий сум
Без твого відома лице твоє вкриває.

Тоді б я душу дав за тебе. Та в ту-ж мить
З очий твоїх мигне злий насміх, гордість,
глум,
І відвертаюсь я і біль в душі щемить.

V.

Раз зійшли ся ми случайно,
Говорили кілька хвиль —
Говорили так звичайно,
Мов країни, що нечайно
Здиблють ся з за трьохсот миль.

Я питав про щось такеє,
Що й не варт було питать,
Говорив щось про ідеї —
Та зовсім не те, не тее,
Що хотіло ся сказать.

Звільна, стиха ти, о пані,
І розсудно річ вела;
Ми розстались мов незнані,
А мені ти на прощані
І руки не подала.

Ти кивнула головою,
В сїнях скрила ся як стій;
Я-ж мов одурілий стою
І безсильний за тобою
Шлю въ погоню погляд свій.

Чує серце, що в тій хвилі
Весь мій рай був тут-отсе!
Два-три слова щирі, милі
І горячі були б в силі
Задержать його на все.

Чує серце, що програна
Ставка вже не верне знов...
Щось щемить в душі, мов рана :
Се блідая, горем п'яна,
Безнадійная любов.

VI.

Так, ти одна моя правдивая любов
Та, що не суджено в життю їй вдовольнить ся;
Ти найтайнійший порив той, що бурить кров,
Підносить грудь, та ба — ніколи не сповнить ся.

Ти той найкрасший спів, що в час вітхнення
снить ся,
Та ще ніколи слів для себе не знайшов;
Ти славний подвиг той, що я-б на нього йшов,
Коб віра сильная й могучая десниця.

Як згублену любов, несповнене бажане,
Невиспіваний спів, геройське пориване,
Як все найвисшеє, чим душу я кормлю,

Як той огонь, що враз і гріє й пожирає,
Як смерть, що забива й від мук ослобоняє,
Оттак, красавице, і я тебе люблю.

VII.

Твої очи як те море
Супокійне, світляне :
Серця мого давнє горе
Мов пилінка в них тонé.

Твої очи мов криниця
Чиста на перловім дні,
А надія мов зірниця
З них проблискує мені.

VIII.

„Не надій ся нічого“.

Як ти могла сказати се так рівно,
Спокійно, твердо? Як не задрожав
Твій голос в горлі, серце в твоїй груді
Битєм тривожним не зглушило ті
Слова страшні: „Не надій ся нічого!“

Не надій ся нічого! Чи ти знаєш,
Що ті слова — найтяжшая провина,
Убійство серця, духа і думок
Живих і ненарождених? Чи в тебе
При тих словах не ворухнулась совість?

Не надій ся нічого! Земле мамо!
Ти світе ясний! Темното нічна!
Зірки і люди! Чим ви всі тепер?
Чим я тепер? О чом не пил бездушний?
Чом не той камінь, не вода, не лід?

Тоді б не чув я пекла в своїй груді
І в мізку моїм не верт'в би нор
Червяк неситий, кров моя кипуча
В горячці лютій не дзвонила б вічно
Тих слів страшних: „Не надій ся нічого!“

Та ні, не вірю! Злуда, злуда все!
Живущої води в напій мені

Ти долила, а жартом лиш сказала,
Що се отрута. Бо за щож би ти
Могла вбивать у мене душу й тіло ?

Нї, нї, не вірю ! В хвилю ту, коли
Уста твої мене вбивати мали, —
Лице твоє бліде, трівожні очі,
Вся стать твоя тремтяча мов мімоза,
Все мовило мені : „Не вір ! Не вір !“

Ти добра, щира ! О не ошукаєш
Мойого серця гордості лускою !
Я зрозумів тебе ! Ти добра, щира !
Лиш бурі світа, розчаровань муки
Заволокли тебе отсим туманом.

І в серці своїм знов я чую силу
Розсіяти туман той, теплотою
Чутя і жаром думки поєднати
Тебе з житєм — і в відповідь тобі
Я кличу : „Надійсь і кріпись в борбі !“

IX.

Я не надіюсь нічого
І нічого не бажаю —
Щож, коли живу і мучусь,
Не вмираю!

Щож, коли гляджу на тебе
І не можу не глядіти,
І люблю тебе! Кудиж те
Серце діти?

Усміх твій неначе сонце
Листе покріпля зелене,
А зідає штучну краску —
Смій ся з мене!

Я не надіюсь нічого,
Але як бажання сперти?
Не бажать житя живому,
Тільки смерти?

Жиймо! Кожде своїм шляхом
Йд'єм, куди судьба провадить!
Здиблемось колись — то добре,
А як ні — кому се вадить?

Х.

Безмежнеє поле в сніжному завою,
Ох дай мені обширу й волі!
Я сам серед тебе, лиш кінь підо мною,
І в серц нестерпнії болі.

Неси ж мене, коню, по чистому полю,
Як вихор, що тутка гуляє,
А чень утечу я від лютого болю,
Що серце моє розриває.

XI.

Як на вулиці зустрінеш,
То мене обходиш ти.
Добре робиш! Спільним шляхом
Не судилось нам іти.

Йди на право, я на ліво
Шлях верстатиму в тумані,
І не здиблемось ніколи,
Як дві кралі в океані.

Як в дорозі здиблю горе,
Що тобі несе удар,
Сам його до себе справлю
І прийму його тягар.

А як щастє часом схоче
В мою хату загостить,
Я його до тебе справлю,
Най голубочком летить.

Що мені без тебе щастє?
Звук порожній і мана!
Що мені без тебе горе?
Щезла і йому ціна.

Наче крапля в океані
Розпливусь я, потону ;
Ти гуляй на сонці, пані,
Я-ж спадатиму ік дну.

XII.

Не минай з погордою
І не смійсь, дитя!
Може в тім осміянім
Суть твого житя.

Може в тім зневаженім
Твого щастя карб,
Може в тім погордженім
Є любови скарб.

Може сміх твій нинішній.
Срібний та дзвінкий
Стане в твоїй памяти
За докір гіркий.

XIII.

Я нелюд ! Часто щоб зглушить
У серці люту муку,
Я чистий образ твій убить
Здіймав проступну руку.

Я з вулиці болото брав,
Каміне кременисте
І кидав ним у образ твій,
В лице твоє пречисте.

Я мов безумний лютував,
Мов п'яний у нетямі,
Хоч чув, що власне серце рвав
Злочинними руками.

Та як минув скажений дур,
Я чувсь брудний, недужий,
А образ твій яснів з душі,
Мов сонце верх калюжі.

XIV.

Неперехідним муром поміж нами
Та доля стала! Мов два судна море
Розносить нас між двома берегами,
Моя ти ясна, непривітна зоре!

Ще з далека тебе мій слідить зір.
Твій свіжий слід я рад би цїлувати
І душу тим повітрем наповати,
Що з твоїх уст переплива в простір.

Та щезла ти! Мов в лісі без дороги
Лишив ся я. Куди тепер? за чим?
Підтяті думи, не провадять ноги,
А в серці холод... Дим довкола, дим!...

XV.

Їєраз у сні являє ся мені,
О люба, образ твій, такий чудовий,
Яким яснів в молодощів весні,
В найкращі хвилі свіжої любови.

Він надомною хилить ся, страшні
Полошить мари... З трепетом, без мови
Я в тії очи знов гляджу сумні,
Що жар колись ятрили в моїй крові.

І на моє бурливе серце руку
Кладе той привид, зимну як зм'я,
І в серці втишує всі думи й муку.

На привид тихо, не змигнувши, я
Гляджу. Він хилить ся, без слів, без згуку
Моргає: „Цить! Засни! Я смерть твоя!“

XVI.

Похорон пані А. Г.

Так сталось! В труні металевій нині
Ота рука проклятая спочила,
Що ген-то, в добрій чи лихій годині
Нас розлучила.

Я бачив, як її зашрібували,
Вложили в склеп і привалили камінь,
Цементом заліпили й прикопали —
Значить, і амінь.

А ти стояла з близька у жалобі.
Заплакана, хоч сльози ті лиш з ока
Текли, чутя-ж не зрушило з-глибока
Те, що в тім гробі.

Ще душно, я-ж стояв увесь холодний
Близь тебе й німо на сей гріб дивив ся.
Мов хмара з вітром, так в уяві бив ся
Засуд народний;

Хто вбив живу душу й перед смертю
За вбійство смертну не відтерпів муку,
Той по-смерти з могили розпростерту
Простягне руку.

І з твоїх сл'із, з лиця твого блідого,
З очий, що скрились у важку жалобу,
Я хтів дійти, чи та рука померша
Простягнесь з гробу?...

XVII.

Я не кляв тебе, о зоре,
Хоч як сильно жаль мій ріс;
Насміх твій і власне горе
Я терпливо переніс.

Та боюсь за тебе дуже,
Бо любов, то мстивий бог:
Як одно її зневажить,
Любить мстить ся на обох.

Як сміючись ти вбивала
Чистую любов мою,
Чи ти знала що вбиваєш
Все чим в світі я жию?

Чи ти знала, що руйнуєш
Щастя власного підклад,
Те, чого жите так мало
Звикло всякому вділять?

Чи ти знала, що небавом,
От мов раз махнуть пером,
Ти нераз заплачеш гірко
За потоптаним добром?

XVIII.

Ти плачеш. Слїз гірких потоки
На твоєму лицї блідому
Лишають слїд свій — не глибокий,
Та замітний вже оку мому.

Ти плачеш. Ти, що відіпхнула
Любов мою як сиротину,
Тепер на дармо просиш, ловиш
Любови хоч би крапельину.

Твоєю дивною красою
Надармо всіх маниш ти к собі:
Се труп убитої любови
Не допуска любови к тобі.

І марно линуть, марно гинуть
Лїта найскрасші, молодії!
Ти пам'ятник живий, небого,
На гробі власної надії.

IX.

Я не жалуюсь на тебе, доле :
Добре ти вела мене, мов мати.
Таж де хліб родіти має поле,
Мусить плуг квітки з корінем рвати.

Важко плуг скрипить у чорній скибі
І квітки зітхають у сконаню...
Серце рвесь, уста німі мов риби,
І душа вглубляєсь в люту рану.

А ти йдеш з сівнею й тихо сїєш
В чорні скиби і незрослі рани
Нове сїмя, новії надії,
І вдихаєш дух життя румяний.

XX.

П р и в и д.

Холодна ніч. Спокійно, важко, звільна
На місто сніг вохкий паде й паде;
З густої тьми журба якась могильна
Вихилює лице своє бліде.

Лямпи горять. Колеса світлянії
Довкола них тіснять ся, меркотить
Кровавий блиск. Неначе сонні мрії
Фіякри мигають і гинуть в мить.

На тротоарах ще прохожих сила:
Ціліндри, шуби, модні боа дам
І драні лахи — різнобарвна хвиля
Пливе, гуде, зіпреть ся тут і там.

І я в юрбі сумний і самотній
Пливу безвладно, щоб від власних дум
Втекти, — та невідступний і глибокий
У серці все повзе зо мною сум.

І наче той, що тоне і в знесилі
Шукає гильки, корня, стебельця, —
Так я між лиць тих в пестрій люду хвилі
Шукаю щиро-дружнього лица.

І враз я здеревів і стрепенув ся,
Щось горло стисло, в груди сперло дух...
Втікати бажав та не поворухнув ся,
Мов оглушив мене важкий обух.

То не обух! То йшла передо мною
Висока постать, пряма та струнка.
Оглянулась, хитнула головою,
Моргнула на прохожого панка.

Оглянулась ще раз. Великі очі,
Глибокі, темні мов та чорна ніч,
Зустрілись з моїми й в бездонній ночі
Пропали. Двоє їх спішило пріч.

А я стояв мов стовп. Юрба юрбою
Мене тручала, штовхала раз в раз,
Та я не чув ні холоду ні болю,
Мов огник свідомости в мізку згас.

„Вона!“ Із уст одно те слово присло,
Та в ній була магічна міць страшна!
Мов камінь млиновий за шию тисло
Мене одно се словечко: „Вона!“

Вона, ся гарна квітка „сон царівни“,
Котрої розцвітом втішав ся я,
Котрої запах був такий чарівний,
Що й доси п'яна ним душа моя!

Вона, котрій я все бажав віддати,
Весь скарб душі, всі думи, всі чутя,
Котрої слід я рад був цілувати,
В котрій вбачав красу і ціль бутя.

Та, що мене одніським словом своїм
Могла героєм, генієм зробить,
Обдарувать надією й спокоєм,
Заставить все найвисшеє любити, —

Та, що в руці від раю ключ держала,
Вона його закинула в багно,
І чарівного слова не сказала...
Чи хоч в душі гризе її воно?

Не словом — рухом, поглядом холодним
Мене зіпхнула в темний рів без дна.
Лечу!.. Валюсь! Та там в низу, в безодни
Хто се пропащий, стоптаний? Вона!

Стій, привиде! Скажи, яка неволя
Тебе зіпхнула з радісних вершин?
Хто смів красу й пишноту сего поля
Втоптать в болото і з яких причин?

Чи голод, холод і сирітства сльози,
Чи та жага, що серце рве й скребе,
Що хилить волю мов та буря лози,
На сей торг ганьби випхнула тебе?

Постій! Постій! Я вмію се відчути.
Моя любов не згасла ще, горить,
Зуміє райський ключ із дна добути,
Зуміє рай запертий отворить.

Не чує? Щезла з ним у півночі,
Лиш вид її прошиб мене як ніж.
О, щоб були мої осліпли очі,
Було б в душі яснійш і спокійніш!

Відень 6, надол. 1892.

Епільог.

Розвійте ся з вітром, листочки зівялі,
Розвійтесь як тихе зітханє!
Незгоєні рани, невтишені жалї,
Завмерлеє в серці коханє.

В зівялих листочках хто може вгадати
Красу всю зеленого гаю?
Хто визнає, який я чутя скарб багатий
В ті вбогії вірші вкладаю?

Ті скарби найкрасші душі молодії
Розтративши марно, без тями,
Жебрак одинокий на зустріч недолі
Піду я сумними стежками.

Другий жѣмукъ

1895.

I.

В Перемишлі, де Сян пливе зелений,
Стояв на мості я в важкій задумі,
Про тебе думав я, душе моя,
Про щастє те, що наче сонний привид
Явило ся, всміхнуло ся і щезло,
Лишивши жаль по собі невмірущий.
І я згадав одно оповіданє,
Що тут над Сяном від народа чув.

Зима була, замерз зелений Сян,
І по блискучім ледовім помості
Гладкий протерли шлях мужицькі сани.

Ось раз була неділя. В самий південь
Із церкви люди вийшли. Сяло сонце,
Іскрив ся сніг. Юрба народа вийшла
Над Сян, гули веселі розговори.

За Сяном ось на полі сніговому
Щось зачорніло, дзвоники бренчать,
Копита стукають о змерзлу землю,
І в чваль жене по втоптаній дорозі
Препишна чвірка. Упряж дорога
Полискує до сонця; наче вихор

Карита мчить ся, з батога візник
Мов з пістолета лускає...

Убогий
Сільський народ глядить на сю появу,
Дивуєть ся. І хто се міг би їхать?
Ніколи тут ні чвірки ні карити
Такої не видали. Ні старі
Ні молоді придумати не можуть,
Хто се так їде, відки і куди?

Ось чвірка не спиняючись ні хвилі
На лід влетіла. Глухо застогнав
Поміст хрустальний, дзвінко задудніли
По нїм копита кінські, заскрипів
Замерзлий сніг під шинами коліс.
І луснув з батога візник, мов вихор
Несла ся чвірка.

Та на раз посеред
Ріки, де криє ледова кора
Найглибший вир, щось хруснуло—лиш раз,
Одніський раз щось хруснуло! Широкий
Круг леду мон обкроєний подав ся,
І чвірка і карита і візник,
І що було в кариті, наче сон,
Неначе ясний привид враз пропало.
Лиш Сян забулькотів неначе дьявол,
І облизав ся. Лиш зелена хвиля
Широким валом хлюпнула верх леду
І знов вернула в таємничу тоню,
А чвірки ні карити — ні сліду.

І не дізнали ся ніколи люди,
Хто се так їхав, відки і куди.
Ніхто за ними не питав ніколи,
Ані в ріці ніхто останків жадних
Не віднайшов. Коли б один хто бачив
Се диво, а не сотня свідків, сам він
З часом собі би вірить перестав,
Сам він з часом на тому би спинив ся,
Що се був сон.

Се мого серця драма!
Як би не ті літа важкої муки,
Пекучих болів, сліз і божевіля,
Глухої резігнації, скажених бунтів
Придавленого серця, то я сам,
Пригадуючи першу нашу стрічу
І той промінчик ясної надії,
Що блис мені тоді, — присяг би нині,
Що се був сон, надсянська легенда.

І І.

Полудне.

Широкее поле безлюдне.
Довкола для ока й для вуха
Ні духа!
Ні сліду людей не видать...
Лиш трави мов море хвилясте,
Зелене, барвисте, квітчасте,
І сверщики в травах тріщать.

Без впину
За річкою геть у долину
І геть аж до синіх тих гір
Мій зір
Летить і в тиші потапає,
У пахощах дух спочиває, —
У душу тепла доливає
Простір.

З тім — цить!
Якеж то тихеньке риданє
В повітрі мов тужне зітханє
Тремтить?
Чи се моє власнеє горе?
Чи серце стрепало ся хоре?
Ах ні! Се з далека десь тільки
Доносить ся голос сопілки.

І ось
На голос той серце моє потяглося,

В тім раю без краю воно заридало
Без слів.

Тебе, моя зоре, воно спогадало

І стиха до строю сопілки

Поплив із народнім до спілки

Мій спів.

III.

Зелений явір, зелений явір,
Ще зеленійша ива;
Ой між усіми дівчатоньками
Лиш одна мені мила.

Червона рожа, червона рожа
Над усі квіти гожа;
Не бачу рожі, не бачу рожі,
Лиш її личка гожі.

Золоті зорі в небеснім морі
Моргають серед ночі,
Та над всі зорі в низу і в горі —
Її чорнії очі.

Голосні дзвони, срібнії тони,
Слух у них потапає,
Та її голос — пшеничний колос,
Аж за серце хапає.

Широке море, велике море,
Що й кінця не видати,
Та в моїм серці ще більше горе:
Я на вік її втратив.

IV.

Рй ти дівчино, з горіха зерня,
Чом твоє серденько — колюче терня?

Чом твої устонька — тиха молитва,
А твоє слово острє як бритва?

Чом твої очі сяють тим чаром,
Що то запалює серце пожаром?

Ох, тії очі темнійші ночі,
Хто в них задивить ся, й сонця не хоче!

І чом твій усміх — для мене скрута,
Серце бентежить, як буря люта?

Ой ти дівчино, ясная зоре!
Ти мої радощі, ти моє горе!

Тебе видаючи любити мушу,
Тебе кохаючи загублю душу.

V.

Червона калино, чого в лузі гнеш ся,
Чого в лузі гнеш ся?
Чи світла не любиш, до сонця не пнеш ся?
До сонця не пнеш ся?

Чи жаль тобі цвіту на радощі світу?
На радощі світу?
Чи бурі боїш ся, чи грому з блакиту?
Чи грому з блакиту?

Не жаль мені цвіту, не страшно і грому,
Не страшно і грому,
І світло люблю я, купаю ся в ньому,
Купаю ся в ньому.

Та в гору не пну ся, бо сили не маю,
Бо сили не маю.
Червоні ягідки до долу схиляю,
До долу схиляю.

Я в гору не пну ся, я дубам не пара,
Я дубам не пара;
Та ти мене, дубе, отїнив як хмара,
Отїнив як хмара.

VI.

Рй ти дубочку кучерявий,
Ой а хтож тебе скучерявив?

Скучерявили густі лози,
Підмили корінь дрібні сльози.

Скучерявили темні ночі,
Зранили серце чорні очі.

Чорнії очі, пишна врода,
Гордая мова, непогода.

Гордая мова — вітер зимний,
Вічна розлука — жаль нестримний.

Вжеж моє серця сохне, тане,
Вжеж моя краса вяне, вяне.

Вже моя сила слабне, гнеть ся,
Вже мені весна не всміхнеть ся.

Падуть листочки звялі, звялі —
От так і сам я впаду далі.

Решту краси, решту сили
Поріжуть живо ostrі пили.

Ostrії пили, людська злоба,
Стопче байдужість як худоба.

VII.

Ой жалю мій, жалю,
Гіркий не помалу!
Упустив я голубочку,
Та вже не спіймаю.

Як була близенько,
Не дав їй принади, —
А тепер я не знаходжу
Для серця розради.

Як була близенько,
Я ще вагував ся,
Щоб так швидко улетіла,
Я й не сподівав ся.

А як улетіла,
Вернуть не схотіла,
То забрала за собою
Мою душу з тіла.

Забрала всі мрії.
Всі втіхи, надії,
Як весна бере з собою
Квіти запашнії.

VIII.

Я не тебе люблю, о ні,
Моя хистка лілеє,
Не оченька твої ясні,
Не личенько блідеє.

Не голос твій, що мов дзвінок
Мою бентежить душу,
І не твій хід, що кождий крок
Відчути серцем мушу.

Не ті уста, з котрих вже я
Не вчую слова ласки,
Не вид, в котрім душа твоя
Видніє вся без маски.

Не стать твою, не скромний стрій,
Котрим вона вповита,
Не гармонійний вигляд твій,
Мов пісня сумовита.

Я не тебе люблю, о ні,
Люблю я власну мрію,
Що там у серденьку на дні
Від малечку лелію.

Все, що дало мені життя,
В красу перетопляв я,
І всю красу, весь жар чутя
На неї перелляв я.

Вона мій спів, вона мій хліб !
Душа моя -- аж дивно —
До неї наче той поліп
Приссалась невідривно.

Усіми нервамн приляг
Мій дух до неї, мила, —
І тут вона — аж страх! аж страх!
Твій вид мені явила.

Неначе блискавка ярка,
Що з разу сліпить очи,
Що враз і тішить і ляка,
Ніч робить з дня, день з ночі —

Оттак для мене був твій вид
І розкішю й ударом;
Я чув: тут смерть моя сидить
Краси вповита чаром.

Я чув і з жаху весь тремтів
І розкішю впивав ся;
Від тебе геть тікати хотів,
Круг тебе все снував ся.

Мов той Іксіон вплетений
У колесо-катушу,
Так рік за роком мучусь я
І біль мою жре душу.

І дармо ліку я шукав
На сю свою хворобу ;
Кого зрадливий Сфінкс піймав,
Не пустить аж до гробу.

Нї, не тебе я так люблю,
Люблю я власну мрію !
За неї смерть собі зроблю,
Від неї одурію.

IX.

Чому не смієш ся ніколи?
Чи в твоєму серці зима
І горе зморозило душу,
Що сміху у горлі нема?

Чому не смієш ся ніколи?
Чи може лежить який гріх
Великий на твоєм сумліню,
І здавлює радісний сміх?

Лежить якийсь смуток таємний
На твоєм чудовім чолі,
І усміх твій — наче під осінь
Всміхаєть ся сонце у мглi.

Х.

В вагоні.

Мов сполохана, без тями,
Так земля з під моїх ніг
Утіка — стовпи, смереки
Гонять, тільки миг-миг-миг.

Наче полотно простерте
Велитенська рука
Враз стяга, так лан за ланом,
Сад за садом утіка.

Тільки я стою та зорі,
Що високо там горять,
Не втікають, мов на доказ,
Що є в світі стійкість, лад.

І сміють ся вічні зорі,
Іронічно митотять:
„Ми і ти! — неправда? — доказ,
Що є в світі стійкість, лад!“

XI.

Смійтесь з мене, вічні зорі!
Я нещасний, я червяк!
В мене серце, нерви хорі,
Не подужають ніяк.

Сам з собою у роздорі,
Своїх власних дум боюсь...
Смійтесь з мене, вічні зорі!
Я слабий, над труси трус.

Сам від себе геть, за море
Я тікаю... Чи втечу?
Я — кайданник! Власне горе
За собою волочу.

XII.

Чого являєш ся мені
У сні?

Чого звертаєш ти до мене
Чудові очи ті ясні,
Сумні,
Немов криниці дно студене?
Чому уста твої німі?
Який докір, яке страждане,
Яке несповнене бажане
На них мов зарево червоне
Займаєть ся і знову тоне
У тьмі?

Чого являєш ся мені
У сні?

В житю ти мною згордувала,
Моє ти серце надірвала,
Із нього визвала одні
Оті ридання голосні —
Пісні.

В житю мене ти й знать не знаєш,
Ідеш по вулиці — минаєш,
Вклоню ся — навіть не зирнеш
І головою не кивнеш,
Хоч знаєш, знаєш, добре знаєш,
Як я люблю тебе без тями,
Як мучусь довгими ночами,
І як літа вже за літами

Свій біль, свій жаль, свої пісні
У серці здавлюю на дні.

О ні!

Являй ся, зіронько, мені

Хоч в сні!

В житю мені вес вік тужити —
Не жити.

Так най те серце, що в турботі,

Неначе перла у болоті,

Марніє, вяне, засиха, —

Хоч в сні на вид твій оживає,

Хоч в жалощах живійше грає,

По людськи вільно віддиха,

І того дива золотого

Зазнає, щастя молодого,

Бажаного, страшного того

Гріха!

XIII.

Отсе тая стежечка,
Де дівчина йшла,
Що з мого сердечка
Щастє унесла.

Ось туди пішла вона
Та гуляючи,
З иншим, своїм любчиком
Розмовляючи.

За її слідами я
Мов безумний біг
Обливав з сльозами я
Пил із її ніг.

Наче потопаючий
Стебелиночку,
Зір мій вид її ловив
На хвилиночку.

І мов нуток перли ті
На морському дні,
Сквапно так мій слух ловив
Всі слова її,

Отсе тая стежечка
Ізвиваєть ся,

А у мене серденько
Розриваєть ся.

Залягло на дні його
Те важке чутя:
Тут на віки згублений
Змисл твого бутя.

Все, що найдорожшеє,
Найулюблене,
Чим душа жива була,
Тут загублене !

Чим душа жива була,
Чим пишала ся...
Отсе тая стежечка,
Щоб запала ся !

XIV.

Як би знав я чари, що спиняють хмари,
Що два серця можуть ізвести до пари,
Що ламають пута, де душа закута,
Що в поживу ними змінить ся отрута!
То тебе би, мила, обдала їх сила,
Всі би в твоїм серці іскри погасила,
Всі думки й бажання за одним ударом,
Лиш одна любов би вибухла пожаром,
Обняла б достоту всю твою істоту,
Мисли б всі пожерла, всю твою турботу, —
Тільки мій там образ і яснїє й гріє...
Фантастичні думи! Фантастичні мрії!

Як би був я лицар і мав панцир добрий,
І над всіх був сильний і над всіх хоробрий, —
Я би з перемоги вороги під ноги,
Що менї до тебе не дають дороги!
Я б добувсь до тебе через мури й стїни,
Я б побив дракони, розметав руїни,
Я б здобув всі скарби, що їх криє море,
І до ніг твоїх би положив, о зоре!
Де б тебе не скрито, я б зломав верії...
Фантастичні думи! Фантастичні мрії!

Як би я не дурень, що лиш в думках кисне,
Що співа і плаче, як біль серце тисне,
Що будуще бачить людське і народне,

А в сучаснім блудить як дитя голодне, —
Що із неба ловить зорі золотії,
Але до дівчини приступить не вміє, —
Ідеали бачить геть десь за горами,
А живеє щастє з рук пустив без тями,
І тепер, за пізно, плаче і дуріє —
Фантастичні думи! Фантастичні мрії!

XV.

Що щастє? Сеж іллюзія,
Се привид, тїнь, омана...
О ти іллюзіє моя
Зрадлива і кохана!

Кринице радощів, чутя
Ти чарочко хрустальна!
Омано дум, мого житя
Ти помилко фатальна!

Я хтїв зловить тебе, ось-ось,
Та враз опали крила:
З тобою жить не довелось,
Без тебе жить не сила.

З тобою жить — важка лежить
Завада поміж нами;
Без тебе жить — весь вік тужить
І днями і ночами.

Нехай ти тїнь, що гине десь,
Мана, луда — одначе
Чомуж без тебе серце рвесь,
Душа болить і плаче?

Нехай ти тїнь, мана, дім з карт
І мрія молодеча,

Без тебе жить — безглуздий жарт,
І світ весь — порожнеча.

Як той Шлеміль, що стратив тїнь,
Хожу я мов заклятий,
Весь світ не годен заповнить
Мені твоєї страти.

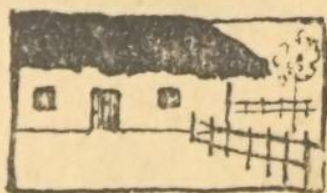
XVI.

Як не бачу тебе,
Кожда хвиля — тяга безконечна;
Як побачу тебе,
Відновляєть ся рана сердечна.

Як не бачу тебе,
То довкола і зимно і темно;
Як побачу тебе,
Запече щось у серці страшенно.

Щоб побачить тебе,
Мов несуть мене ангельські руки;
Як побачу тебе,
Геть мов гонять пекельнії муки.

Ні без тебе нема,
Ні близ тебе спокою, мій світе!
І земля не прийма,
Ох, і небо на віки закрите.

XVII.

Як почувеш в ночі край свого вікна,
Що щось плаче і хлипає важко,
Не тривож ся зовсім, не збавляй собі сна,
Не диви ся в той бік, моя пташко !

Се не та сирота, що без мами блука,
Не голодий жебрак, моя зірко,
Се роспука моя, невтишима тоска,
Се любов моя плаче так гірко.

XVIII.

Хоч ти не будеш цвіткою цвисти,
Левкоєю пахуче-золотою,
Хоч ти пішла серед юрби плисти
У океан щоденщини й застою,
То всеж для мене ясна, чиста ти,
Не перестанеш бути мені святою,
Як цвіт, що стужі не зазнав ні спеки,
Як ідеал все ясний — бо далекий.

Я понесу тебе в душі на дні
Облиту чаром свіжости й любови,
Твою красу я переллю в пісні,
Огонь очий в дзвінкії хвилі мови,
Коралі уст у ритми голосні...
Мов золотая мушка в бурштиновий
Хрусталь залита в нїм віки тріває,
Цвистимеш ти, покіль мій спів лунає.

XIX.

Як віл в ярмі, оттак я день за днем
Свій плуг тяжкий до краю дотягаю;
Немов повільним спалююсь огнем,
Та ярко бухнуть сили вже не маю.

Замерли в серці мрії молодечі,
Іллюзії криниця пересхла;
Різкі, сухі мої зробились речі, —
Пора худого жнива надійшла.

Худее жниво! Сіялось мабуть
За мало й ненайкрасшої пшениці.
А час не ждав! Холодні зливи йдуть, —
Важку ворожать осінь нам зірниці.

XX.

Сипле, сипле, сипле сніг.
З неба сірої безодні
Міріядами летять
Ті метелики холодні.

Одностайні мов жура,
Зимні мов лихая доля,
Присипають все житя,
Всю красу лугів і поля.

Білий килим забутя,
Одубіня, отупіня
Все покрив, стискає все
До найглибшого коріня.

Сипле, сипле сипле сніг,
Килим важче налагає...
Молодий огонь в душі
Меркне, слабне, погасає.

Третій жмуток.

1896.

I.

Коли студїнь потисне,
Не хвилює вода, не блищить :
Коли лампа розприсне,
То і світло її не мигтить.

Коли струна порветь ся,
То від неї музики не жди.
Чом же пісня та ллеть ся
Під вагою турбот і біди ?

Чи те горе як праса,
Щоб із серця пісень надушить ?
Чи пісні ті як дзвони,
Щоби горя завід заглушить ?

II.

Вона умерла! Слухай! Бам! Бам-бам!
Се в моїм серці дзвін посмертний дзвонить.
Вона умерла! Мов тяжезний трам
Мене цїлого щось до долу клонить.
Щось горло дусить. Чи моїм очам
Хтось видер світло?... Хто се люто гонить
Думки з душі, що в собі біль заперла?
Сам біль? Вона умерла! Вмерла! Вмерла!

Ось бач, ще рожі на лиці цвітуть
І на устах красніє ще малина...
Та цить! І подихом одним не труть
Її! Се твоїх бажань домовина.
Бам-бам! Бам-бам! Далеко, зично чуть
Сей дзвін... Припадь і плач немов дитина!
Се ж твоїх мрій заслону смерть роздерла,
Розбила храм твій! Цить! Вона умерла!

І як се я ще доси не вдурів?
І як се я гляджу і не осліпну?
І як се доси все те я стерпів
І у петлю не кинув ся коніпну?
Аджеж найкрасший мій огонь згорів!
Аджеж тепер по вік я не окріпну!
По вік каліка! Серце гадь пожерла,
Сточила думи всі! Вона умерла.

Лиш біль страшний, пекучий в серці там
Все заповнив, усю мою істоту.
Лиш біль і се страшенне: бам, бам, бам,
А сліз нема, ні крові ані поту.
І меркне світ довкола і я сам
Лечу кудись в бездонну стужу й слоту.
Ридать! кричать! — та горло біль запер.
Вона умерла! — Ні, се я умер.

III.

Райдужісінько мені тепер
До всіх ваших болів і турбот,
До всіх ваших боїв і гризот!
Всі ідеї ваші, весь народ.
Поступ, слава — що мені тепер?
Я умер!

Хоч вались про мене весь сей світ,
Хоч брат брата тут мордуй і ріж, —
Нічого мені тепер глядіть,
Нічого вже добивать ся більш!
В моім серці вбитий острий ніж
І на віки душу я запер, —
Я умер.

Хай побіда світла вас манить,
Хай надія додає вам крил, —
Та моя надія ось лежить:
Я — судно без маштів і вітрил,
Я для радощів не маю сил,
І з житєм умову я роздер —
Я умер.

IV.

В аллеї нічкою літною
Я йшов без тями, наче тінь,
Горіли зорі надомною
І неба темная глибінь
Мов океан тиші, спокою
Ли́ла ся в душу. Як же я
Ще вчора вас любив, о зорі,
Тебе, блаките! Як моя
Душа в безмірному просторі
Купала ся, на ті прозорі
Луги летіла, де цвітуть
Безсмертні квіти, де гудуть
Несказано-солодкі співи!
А нині темні і тяжкі ви
Для мене, весь ваш чар погас.
Ненавиджу я нині вас!
Ненавиджу красу і силу
І світло й пісню і жите,
Ненавиджу любов, чутє, —
Одно люблю лиш — забутє,
Спокій, безпам'ятну могилу.

В аллеї нічкою літною
Я йшов без тями, наче тінь.
Поперед мене, по за мною
Снували люди. Дзінь-дзінь-дзінь!
Дзвонив біцікль. Несли ся шепти

Любовних пар, далекий спів...
Та в серці мойому засїв
Біль лютий, на який не вспів
Ніхто ще видумать рецепти.
Я йшов, та знав, що я — могила,
Що нерв життя у мене вмер,
Що тут, в нутрі на дні тепер
Душа моя похоронила
Всі радощі і все стражданє,
Весь спів, що вже не встане знов,
Своє найвисшеє бажанє,
Свою остатнюю любов.

V.

Покоїк і кухня, два вікна в партері,
На вікнах з квітками вазонки,
В покою два ліжка, підхилені двері,
Над вікнами білі заслонки.

На стінах годинник, п'ять-шість фотографій,
Простенька комода під муром,
На серед покою стіл круглий, накритий,
І лампа на ній з абажуром.

На кріслі при ньому сидить моє щастє,
Само, у тужливій задумі:
Когось дожидає, чийсь хід мабуть ловить
У вуличнім гаморі й шумі.

Когось дожидає... Та вжеж не для мене
В очах її світло те блима!
Я сумерком вкритий на вулиці стою,
У рай той закрав ся очима.

Ось тут моє щастє! Як близько! Як близько!
Та як жеж далеко на віки!
І краєть ся серце, та висохли сльози,
Огнем лиш пашіють повіки.

Горяче чоло я в долонї сціпивши
Втікаю від тихої хати,
Мов ранений звір той тікає у нетри,
Щоб в своїй берлозі здихати.

VI.

Розпука! Те що я вважав
Святим і близьким ідеалу, —
Отой бездушний міль узяв
І там гризе собі помалу.

Те, що в душі лелію я
Як скарб, як гордощі природи,
В руках у того муравля
Се іграшка, котру без шкоди

Зломати можна, попсувать,
І в кут закинути по хвили.
А я гляджу на се, й ридать
Ні допомгти не маю сили.

Гляджу, як квіточка моя
В руках нелюбих увядає,
Як сіра, зимная змія
По моїм раю похожає.

Мене аж дусить почутє
Гірке, болюче і скажене...
Сто раз прокляте те житє,
Що так собі закило з мене!

VII.

Не можу жить, не можу згинуть,
Нести не можу ні покинуть
Проклятий сей життя тягар !
Хожу самотний між юрбою
І сам погорджую собою...
Ох, коб остатній впав удар !

Не жаль мені життя ні світа,
Не жаль, що марно красші літа
У горю й праці протекли.
Пропало все ! Тай щож ? Пропало !
А щож передо мною стало ?
Безодня повна тьми і мгли.

Зневіривсь я в ті ярма йшлиї,
Що тягну мов той віл на шиї
Отсе вже більш як двацять літ —
Зовсім як хлопчик той сарака
Прутком по бистрій хвилі швяка, —
Чи з того є на хвилях слід ?

Даремно бить ся, працювати
І сподівать ся і бажати !

Пропала сила вся моя.
Лиш чорних мар гуляє зграя
І резігнація безкрая
Засіла в серці як змия.

VIII.

Хтїв житю кінець зробить,
Марну лушпину геть розбить,
Хотїв зусилем власних рук
Здобути вихід з страшних мук,
Хотїв я вирвать ся з ярма
Твого чару — та дарма!
Зусилям всім на перекір
У мні трусливий, підлий звір
Бунтуєсь, плаче мов дитя —
Сліпая привичка житя,
Привязанє до тих кутів,
Де я не жив, а животїв,
До праці, що з'їдає дни,
А замісь рож дає терни,
До того краю, що мов смок
Із серця ссе найкрасший сок,
Аж висхне віра в нїм жива, —
Тодї отрути долива.
Я чую се — не варто жить,
Житєм не варто дорожить
Тебе утративши на вік
Я чую се — єдиний лїк,
Се кулька в лоб. Та щож, хитка
Не піднімаєть ся рука.

Увесь свій жаль, увесь свій біль
Хтїв я в одну звернути ціль,

В один набій страшний як грім,
Зібрать свою всю силу в нїм
І вилить голосно мов дзвін
Остатній спів, страшний проклін,
Такий проклін, щоб мерзла кров,
В ненависть зстила ся любов,
Змінялась радість в темний сум,
І щоб краси не бачив ум,
І щоби уст цурав ся сміх
І від повік би сон відбіг,
Тюрмою б весь зробив ся світ
І в лонї мами гиб би плід, —
І сей проклін, душе моя,
Хотїв на тебе кинуть я
За насміх твій, за весь твій чар,
За той болючий, клятий дар —
З тернових колючок букет.
Та в серці мойому поет
Бунтуєсь, плаче мов дитя.
Для нього ти краса життя,
Струя чутя, пісень нора —
Проклін у горлі завмира.

IX.

Тричі мені являла ся любов.
Одна несміла, як лілея біла,
З зітхання й мрій уткана, із обснов

Сріблястих мов метелик підлетіла.
Купав її в рожевих блисках май,
На пурпуровій хмарі в ранці сіла

І бачила довкола рай і рай!
Вона була невинна як дитина,
Пахуча як розцвилий свіжо гай.

Явилась друга — гордая княгиня,
Бліда мов місяць, тиха та сумна,
Таємна й недоступна мов святиня.

Мене рукою зимною вона
Відсунула і шепнула таємно:
„Мені не жить, тож най умру одна!“

І мовчки щезла там, де вічно темно.
Явилась третя — жінщина чи звір?
Глядиш на неї — і очам приємно,

Впиваєть ся її красою зір.
Та разом страх бере, душа холоне,
І сила розпливаєть ся в простір.

Спершу я думав, що бокує, тоне
Десь в тіни, що на мене й не зирне —
Та враз мов бухло полумя червоне.

За само серце вхопила мене,
Мов Сфінкс у душу кіхтями впялилась,
І смокче кров і геть спокій жене.

Минали дні, я думав: наситилась,
Ослабне, щезне... Та дарма! дарма!
Вона мене й на хвилю не пустилась.

Часом на груди моїй задріма
Та кіхтями не покида стискати;
То знов прокинесь, звільна підійма

Півсонні вії, мов боїть ся втрати,
І око в око зазира мені.
І дивні іскри починають грати

В її очах — такі яркі, страшні,
Жагою повні, що аж серце стине.
І разом щось таке в них там на дні

Ворушить ся солодке, мельодійне,
Що забуваю рани, біль і страх,
В марі тії бачу рай, добро єдине.

І дармо дух мій мов у сїти птах
Тріпочеть ся! Я чую, ясно чую,
Як стелить ся менї в безодню шлях,

І як я ним у пітьму помандрую.

Х.

Надходить ніч. Боюсь я тої ночі!
Коли довкола світ увесь засне,
Я тільки сам замкнуть не можу очі:
Загиб спокій і сон мина мене.

Я сам сижу і риюсь в своїй рані
І плачу й тужу, плачу і клену,
І мрії всі летять, біжуть мов п'яні
До неї! Бачуть лиш її одну.

І бачить ся, що з мріями отими
Й душа моя летить із тіла геть;
І щось немов крилаті Серафими
Несе її — і чую я їх лет.

До мене ж безгранична тривога,
Бліда роспука підсідає в мить,
І чорні думи мов з Фортуни рога
На мене лє, щоб світ мені затьмить.

І бачить ся, що я в якійсь безодні,
Де холод, слизь і вітер, темно скрізь,
І виють звірі люті та голодні,
І стогне бір і гилєм бєть ся лїс.

Ось на распутї я стою пустому
І весь тремчу, гадюка серце ссе,

Не видно шляху, тільки голос грому
Якусь погрозу дикую несе.

І я безсильний, хорий, і утома
Мов млинове каміне тисне грудь, —
Бездомний — я бажав би бути дома,
В теплі бажав би, в щастю відітхнуть.

Я, що так довго, горячо кохаю
І за любов знайшов погорду й глум,
Бажаю хоч на хвилю бути в раю,
Обнять тебе, ціль моїх мрій і дум.

Обнять тебе, до серця пригорнути,
Із твоїх уст солодкий нектар пить,
В твоїх очах душею потонути,
В твоїх обіймах згинуть і ожить.

Та дощ сїче, скрипить обмокле гилля,
Вихри ревуть: „Дарма! Дарма! Дарма!“
І заревло скажене божевілля
У серці: „Нї! Чиж виходу нема?”

„Нї! Мусить бути! Не хочу погибати,
Не знавши хоч на хвилечку її!
Хоч би прийшлось і чорту душу дати,
А сповнять ся бажання всі мої!”

І чую, як при тих словах із мене
Обпало щось, мов листє, мов краса,
А щось влило ся темне і студене —
Се віра в чорта, віра в чудеса.

XI.

Чорте, демоне розлуки,
Несповнимих диких мрій,
Недрімаючої муки
І несправджених надій!

Слухай голосу роспуки!
Буду раб, невольник твій,
Весь тобі віддам ся в руки,
Лиш те серце заспокій!

Враз з тобою на стражданє
Я готов на вік піти, —
Лиш одно мені бажанє
Заспокій тепера ти.

За один її цілунок
Най горю сто тисяч літ!
За любов її і ласку
Дам я небо, рай, весь світ.

XII.

І він явивсь мені. Не як мара рогата,
З копитами й хвостом, як виснила богата
Уява давніх літ,
А як приємний пан в плащі і пелерині,
Що десь його я чув учора або нині —
Чи Жид, чи Єзуїт.

Спинивсь. Лиця єго у пільмі не видати.
Зареготавсь тай ну мене в плече плескати.
„Ха-ха! Ха-ха! Ха-ха!
Ось новість! Куріоз! Ось диво природниче!
Пан раціоналіст, безбожник — чорта кличе!
Ще й душу напиха!

„Мій панцю, аджеж ви не віруєте в Бога!
Я ще недавно чув край вашого порога —
Підслухую нераз —
Як голосили ви так просто конфіскабль:
„Ne croyant pas au Dieu je ne croye pas au diable!“
Щож сталось нині з вас?

„Не вжеж я — а, pardon, що зараз не представивсь!
Та думаю, що ви — хто я є, догадались —
Не вжеж я ближший вам
Чи можливійший вам здаюсь від Пана Бога?
Чи лекша вам здалась до Сатани дорога,
Аніж на небо там?

„Спасибі вам за се довіре! Розумію!
У вас бажане є, ви втратили надію,
Сказали: як біда,
То хоч до Жида йди, чи пак до чорта; що там,
Що стільки літ його мішали ви з болотом,
Кричали: чорт — луда!

„Ось бачите, куди веде неосторожність!
Ускочили в таке, що хоч вдаряйсь в побожність,
Або до чорта в путь!
Та ще й з душею! Ах! Даруйте за нечемність!
Сміяють ся мушу знов. Пекельна се приємність
Від вас про душу чуть.

„Сто тисяч літ горить готові? Ха, ха! Друже!
Се спорий шмат часу! А ще недавно дуже
Чи не казали ви:
„Душа—то нервів рух?“ Значить, загинуть нерви,
То і душі капут! То як же се тепер ви
Згубили з голови?

„І щож, скажіть мені, оферта ваша варта?
Сеж в газардовій грі фіктивна, кепська карта.
Чи чесно се, скажіть?
Вам хочесь те а те... конкретно, а мені ви
Даєте пшик. Се стид! Не думав, що такі ви!
І з чортом так не слід!

„А в тім, голубчику, оферта ваша пізна!
Та ваша душенька, се коршма та заїздна, —

Давно в ній наш нічліг.

Чи я дурний у вас добро те купувати,
Що й без купованя швиденько буду мати
Без клопотів усіх!

„І знайте ще одно! Ота, що так за нею
Ви побиваєтесь і мучитесь душею,
Є наша теж як раз.
Спішіть ся ж паночку до пекла як до балю!
Там власноручно сам віддам вам вашу кралю.
Au revoir у нас!“

Ще раз зареготавсь і по плечи легенько
Мене він поклепав тай геть пішов швиденько,
Мов пильне дїло мав.
А я стояв мов стовп, лице моє горіло,
Стид душу жер; замісь добуть на що кортіло,
Я ще від чорта облизня спіймав!

XIII.

Матінко моя ріднесенька!
В нещасний час, у годину лиху
Ти породила мене на світ!

Чи в тяжкім грісі ти почала мене,
Чи прокляв мене в твоїм лоні хто,
Чи лиш доля отак надо мною смієсь?

Не дала ти мені чарівної краси,
Не дала мені сили, щоб стіни валить,
Не дала мені роду почесного.

Ти пустила мене сиротою у світ,
Та дала ще мені три недолі в наділ,
Три недолі важкі, невідступні.

Що одна недоля — то серце м'яке,
То співацькеє серце вразливеє,
На красу, на добро податливе.

А що друга недоля, то хлопський рід,
То погорджений рід, замуrowаний світ,
То затроєний хліб, безславний гріб.

А що третя недоля — то горда душа,
Що нікого не впустить до свого нутра,
Мов запертий огонь сама в собі згара.

Матінко моя ріднесенька!

Не тужи ти за мною, не плач в самоті,
Не клени, як почувеш, що я зробив!

Не сумуй, що прийдець ся самій доживать,
Що прийдець ся самій у гріб лягать.
Що не буде кому очий затулить!

Не клени своє бідне, безсиле дитя!
Доки міг, то я тяг сю тачку житя,
Та тепер я зломав ся і збив ся з путя!

Я не можу, не можу спинити того,
Що мов чорная хмара на мене йде,
Що мов буря з далека шумить-гуде!

Я не хочу на світі завадою быть,
Я не хочу вдуріть і живцем озвіріть —
Радше темную ніч, аніж світло зустріть!

XVI.

Пісне, моя ти підстрелена пташко,
Мушиш замовкнень і ти.
Годі ридати і плакати тяжко,
Час нам зо сцени зійти.

Годі вглублять ся у рану затрутую,
Годі благать о любов.
З кожною строфою, з кожною нотою
Капає з серденька кров.

З кожною строфою, з кожною нотою
Слабшає відгомін твій...
Пісне напоєна горем-отрутою,
Час тобі вже на спокій.

XV.

І ти прощай! Твого імя
Не вимовлю ніколи я,
В лице твоє не гляну!
Бодай не знала ти по вік,
Куди се я від тебе втік,
Чим гою серця рану.

Мене забудь швиденько ти,
Своїх діток люби, пести,
Будь вірна своєму мужу!
І не читай моїх пісень
І не ворущ ні в ніч не в день
Сю тїнь мою недужу.

А як де хтось мене згада,
Най тїнь найменша не сїда
На вид твій, квітко звяла!
І не блідній і не дрожи,
А спокійнісенько скажи:
„Нї, я його не знала!“

XVI.

Даремно, пісне! Щез твій чар —
Втишати серця біль!
Пропала ярь! Пропала ярь!
На душу впала цвіль.

Даремно, пісне! Тихо будь!
Не сип ще мук до мук!
Без тебе туга тисне грудь, —
Та ти в туж путь, та ти в туж путь
Несеш жалібний згук.

Даремний спів! В акордах слів
Не виблю своїх скрут.
Як мовчки я терпів, болів,
Так мовчки впаду без жалів
В Нірвани темний кут.

XVII.

Поклін тобі, Буддо!
В темряві життя
Ти ясність, ти чудо,
Ти мир забуття!

Спокійний, величній,
Ти все поборов:
І блиск царювання
І гнів і любов.

З царя жебраком ти,
Душею моцар,
Пів світа осяяв
Твого духа чар.

Ти царство покинув,
Щоб духом ожить;
Зірвав усі пута
Щоб нас слобонить.

І довгії літа
Промучив ся ти,
Щоб корінь страждання
Людського знайти.

Знайшов ти той корінь
У серці на дні.

Де пристрасті грають,
Надії марні.

Де гнів палахкоче,
Любов процвіта,
Луди павутинем
Наш дух опліта.

І мулить і мулить,
Прогонює мир,
І тягне в Сансару,
В життя дикий вир.

Та з пристрастий пекла
Ти вивів людей,
Не тьмив їх туманом
Загробних ідей.

Безсмертне лиш тіло,
Бо жаден атом
Його не пропаде
На віки віком.

Та те, що в вас плаче,
Горить і терпить,
Що творить, що знає,
Що рветь ся й летить —

Те згасне, мов огник,
Мов хвиля пройде,

В безодні Нірвани
Спокій віднайде.

Поклін тобі, світлий,
Від бідних, блудних,
Що в пристрастий путах
Ще бють ся міцних!

Поклін і від мене,
Що скочу як стій
Із тиску Сансари
В Нірвани спокій!

XIX.

„Самовбійство, се трусість,
Се втека з борні,
Ошуканська кріда“, —
Так скажуть мені.

Ах, панове! Про трусість
Мовчіть ви мені!
Чи ви нюхали порох
В житевій війні?

Чи ви лоб свій розбили
О дійсности мур?
Чи вам звісно, як смачно
На гаках тортур?

„Самовбійство, се прогріх,
Везправе і злість“...
Най вам слово Христове
На се відповість.

Як Христос по землі ще
Навчати ходив,
То зустрів чоловіка,
Що в шабас робив.

„Як же можна! Се прогріх!“
Обурился хтось,
Та робітнику строго
Промовив Христос:

„Коли знаєш, що чиниш —
Блаженний єси;
А не знаєш, що чиниш —
Проклятий єси.

„Коли знаєш, що чиниш —
Закон твій — ти сам;
А не знаєш, що чиниш —
Закон є твій пан“ *).

Для знающих знанє їх
Найвисший закон;
Незнающі в законї
Най гнуть ся карком.

Чи я знаю, чи чиню,
Се знаю лиш я —
І такий, що мене зна
Ще ліпше, ніж я.

---

*) Слів тих даремно шукати в євангелії, та вони заховали ся в однім старім грецькім рукописї. „Коли знаєш, що чиниш — блаженний єси, а коли не знаєш, що чиниш, проклятий єси яко переступник закона“. Високі і несунівно автентичні Христові слова!

XX.

Отсей маленький інструмент
Холодний та блискучий...
Одян кивок... один момент...
І крові ключ кипучий...
Легенький крик... безсильний шепт,
А там — поклін покірний, —
Отсе весь лік, отсе рецепт
На весь мій біль безмірний.

В отсей маленький інструмент
Кладу маленьку кулю,
І замість любки на момент
Його до серця тулю.
Один кивок... легенький гук,
Неначе свічка здута,
І він з моїх упаде рук,
І з мене спадуть пута.

Один момент — хиба ж се гріх?
І по що так страждати?
Марний комар, пустий горіх,
То й по що заваджати?
Ядро завмерло — геть марну,
Порожню лушпину!
Один кивок! За мить одну
На віки я спочину.

Зміст.

	стор.
Передмова	3
<i>Перший жмуток 1886—1893.</i>	
I. По довгім, важкім отупінню . .	9
II. Не знаю, що мене до тебе тягне.	10
IV. За що, красавице, я так тебе люблю	12
V. Раз ми здибались случайно . .	13
VI. Так, ти одна моя правдивая любов	15
VII. Твої очі як те море.	16
VIII. Не надій ся нічого	17
IX. Я не надійюсь нічого	19
X. Безмежнеє поле	20
XI. Як на вулиці зустрінеш.	21
XII. Не минай з погордою	23
XIII. Я нелюд! Часто щоб зглушить. .	24
XIV. Неперехідним муром.	25
XV. Нераз у сні являє ся мені . . .	26
XVI. Похорон пані А. Г.	27
XVII. Я не кляв тебе, о зоре	29
XVIII. Ти влачеш. Сліз гірких потоки. .	30
XIX. Я не жалуюсь на тебе, доле . .	31
XX. Привид	34
Епільог	36

стор.

Другий жмуток 1895.

I. В Перемишлі, де Сян пливе	39
II. Полудне	42
III. Зелений явір, зелений явір	44
IV. Ой ти дівчино, з горіха зерня	45
V. Червона калино	46
VI. Ой ти дубочку кучерявий	47
VII. Ой жалю мій, жалю	49
VIII. Я не люблю тебе, о ні	50
IX. Чому не смієш ся ніколи?	53
X. В вагоні	54
XI. Смійтесь з мене, вічні зорі	55
XII. Чого являєш ся мені	56
XIII. Отсе тая стежечка	58
XIV. Як би знав я чари	60
XV. Що щастє? Сеж іллюзія	62
XVI. Як не бачу тебе	64
XVII. Як почуєш в ночі	65
XVIII. Хоч ти не будеш цвіткою цви- сти	66
XIX. Як віл в ярмі	67
XX. Сипле, сипле, сипле сніг	70

Третій жмуток 1896.

I. Коли студїнь потисне	71
II. Вона умерла!	72
III. Байдужісїнько мені тепер	74
IV. В аллеї нічкою літною	75
V. Покоїк і кухня, два вікна в партері	77

	стор.
VI. Роспука! Те, що я вважав . . .	79
VII. Не можу жить, не можу згин- нуть	80
VIII. Я хтїв житю кінець зробить. . .	82
IX. Тричі менї являла ся любов. . .	84
X. Находить ніч.	87
XI. Чорте, демоне розлуки.	90
XII. І він явивсь менї	91
XIII. Матїнко моя ріднесенька! . . .	94
XIV. Пісне, моя ти підстрелена пта- шко	96
XV. І ти прощай! Твого імя	97
XVI. Даремно, пісне! Щез твій чар. .	98
XVII. Поклін тобі, Буддо!	99
XIX. Самовбїйство, се трусість . . .	102
XX. Отсей маленький інструмент. . .	104

Того самого автора

Продаються ось які твори
в книгарні „Літер. Наук. Вістника“.

Київ, В.-Володимирська № 28.

П о е з і ї.

Абу-Касимові капці. Арабська казка.	Ц.	30 к.
В плен-ері. Вірші і проза	„	30 к.
З вершин і низин. Збірка поезій	„	2 р.
Зівяле листє. Лірична драма	„	50 к.
Із днів журби. Поезії	„	1 р.
Каваль Бассім. Арабська казка	„	60 к.
Лис Микита. 1909	„	50 к.
Мойсей	„	80 к.
Поеми	„	60 к.
Пригоди Дон Кіхота. 1899	„	40 к.
Semper Tiro. Збірка поезій	„	50 к.

Повісти й оповідання.

Без праці. Казка 1904	Ц.	12 к.
Воа Constrictor.	„	90 к.
Великий шум	„	50 к.
Для домашнього огнища. Повість	„	50 к.
Добрий заробок і інші оповідання. „	„	2 р.
Захар Беркут. Образ громадського життя	„	60 к.
Збірник творів т. I. Впоті чола ч. I.	„	65 к.
т. II. „ ч. II	„	65 к.
т. III. Бориславські оповідання	„	65 к.
З бурливих літ. (Різуни, Гриць і панич)	„	1 р.
Звірячий бюджет. Сатира, 1897	„	2 к.
Коли ще звірі говорили. Казки для дітей 1903	„	40 к.
Малий Мирон і інші оповідання	„	1 р.
Маніпулянтка і інші оповідання	„	1 р.
Місія, Чума, Казки й Сатири	„	1 р. 20
На лоні природи і інші оповідання	„	1 р. 60
Панталаха і інші оповідання, 1902.	„	1 р.
Лешишина челядь. 1. 01	„	8 к.
Перехрестні стежки. Повість. 1889	„	1 р. 50
Полуйка і інші бориславські оповідання. 1899	„	50 к.
Сім Казок, 1900	„	50 к.
Твори I—III оправлені в одній книжці 1902	„	3 р.

Драматичні твори.

Будка ч. 27. Драма в 1 дії	Ц.	25 к.
Великі роковини. Прольог	„	20 к.
Майстер Чирняк. Комедія в 1 дії	„	25 к.
Сон князя Святослава. Драма-казка в 5 діях	„	40 к.
Украдене щастє. Драма з сільсько- го життя в 5 діях	„	20 к.

